२३

(1)

श्रीसच्चिदानंदरूपेण ॥ संजय उवाच ॥ श्लोक ॥ तंतथाकृपयाविष्टमश्रुपूर्णाकुळेक्षणं ॥ विषीदंत
मिदंवाक्यमुवाचमधुसूदनः ॥१॥ टिका ॥ मगसंजयम्हणेरावातें ॥ एकेंतोपार्थतेथें ॥ शोकाकुळितरुदनातें
करितअसे १ तेंकुळदेखोनिसमस्त स्नेहो उपनलाअद्भुत तेणेंद्रवलेंअसेचित्त कवणेयपरि २ जै
सेंलवणजळंबळें नातरि अभ्रवातेंहालें तैसेंसधिरपणविरालें हृदयतयाचें ३ म्हणोनितोकृपाआ
कळिला दिसतसेअतिकोमायिला जैसाकर्दमींरुतला राजहंस ४ तियापरीतोपांडुकुमर म
हामोहेंअतिजर्जर देखोनिसारंगधर कायबोले ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ कुतस्त्वाकश्मळमिदं
विषमेसमुपस्थितं ॥ अनार्यजुष्टमस्वर्ग्यमकीर्तिकरमर्जुन ॥२॥ टिका ॥ म्हणेअर्जुनाआदि
पाही हें उचितकायपियेठायीं तुंकवणहेंकायी करितअहासि ६ तुजसांगेंकायजालें कवण
उणेंपणआलें करितांकायठेलें खेदकायिसा ७ तुंअनुचिताचित्तनेदिसी धीरकहींनसंडिसी
तुझेनिनावेंवैरिअपैसी दिशालंघिजेति ८ तुंशूरवृत्तिचाठाव क्षत्रियांमाजिराव तुझ्यालाठे
पणाचाआव तिहिंलोकीं ९ तुवांसंग्रामिंहरुजिंतिला निवातकवचाचाठावफेडिला ॥ पवा

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(2)

॥गीता॥ डातुवां केवि गंधर्वेसीं ॥१०॥ हें पाहातां तुझेनि पाडें ॥ दिसे त्रैलोक्य थोकडें ॥ ऐसें पौरुषत्व चोखडें ॥ ॥अध्या॥
॥१॥ पार्था तुझें ॥११॥ तो तूं कां आजि येथें ॥ सांडुनियां वीरवृत्तितें ॥ अधोमुख रुदनातें ॥ करीत अहासि ॥१२॥ ॥२॥
सि ३ विचारीं तूं अर्जुनु ॥ कीं कारुण्यें कां जैं दिनु ॥ सांग पां अंधकारें भानु ॥ ग्रासिला आथि ॥१३॥ ना तरि पवन
मेघांतें बिहे ॥ कीं अमृतासि मरण आहे ॥ पाहे पां इंधन चि गिळि ठाये ॥ पावकातें ॥१४॥ किं लवणें विजल
विरे ॥ संसर्गें विकाळकूट मरे ॥ सांघें महाफणींद्र दर्दुरें गिळिजे कायी ॥१५॥ किं सिंहासि झोंबे कोल्हा ॥
ऐसा पाड आंथि केहं जाला ॥ परि तो तुवां साच केला ॥ आजि येथें ॥१७॥ म्हणोनि अझुणि अर्जु
ना झणें चित्त देसि ययाहीना ॥ वेगीं धीर करूनि मना ॥ सावधान होयें ॥१८॥ सांडी हें मुर्खपण ॥ ऊठी
घेयीं धनुष्यबाण ॥ संग्रामीं हें कवण ॥ कारुण्य तुझें ॥१९॥ हां गा तूं जरि जाणता ॥ तरि न विचारिसी कां
आतां ॥ सांघें झुंझावेळे सदयता ॥ उचित कायी ॥१९॥ हें असतिये कीर्तिसि नाश ॥ आणि पार त्रि
॥१९॥ कौल्य भ्रंश ॥ म्हणे जगन्निवास ॥ अर्जुनातें ॥२०॥ श्लोक ॥ कुब्यं मास्म गमः पार्थ नेतत्व ॥१॥
य्युपपद्यते ॥ क्षुद्रं हृदयदौर्बल्यं त्यक्त्वोत्तिष्ठ परंतप ॥ ३ ॥ टिका ॥ म्हणोनि शोक तूं न करीं ॥ ऊठ

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

ताधीरधरी हेंचोत्यताअकेरी पांडुकुमरा २१ तुजनके हेंउचित येणेंनाशेलजोडलेंब
हुत तुंअझुणी विचारीहित विचारियां २२ येणेंसंग्रामाचेनिअवसरें येथेंलपावु पणहे
सुपडर हेआतांचिकायिसोयिरे जाहालेतुज २३ तुंआधींचिकायिनेणसी किंलेगोत्रज
नालखरी वायांचिकायकरिसी अतिशोयेथें २४ आजिचेंहंजुस्त कायनवजन्मातु
ज हेपरस्परेंतुम्हांव्याज सदाचिआथि २५ तरिआतांचिकायजाहालें कायसेंस्नेहउ
पगळें हेंनेणिजे परिकुडेंकेलें अर्जुनातुज २६ मोहोधारिलियाऐसेंहोयिल जेंअसति
प्रतिष्ठाजायिल आणिपरलोकअंतरेल अहिक्येंसीं २७ हृदयाचेंढिलेपण येथेंनिकया
सिनहेकारण हेंसंग्रामिंपतनआण क्षत्रियसिी २८ ऐसेंनितोलुपावंत नानापरिअैसेंसि
कवित हेंऐकोनियांपांडुसुत कायबोले २९ अर्जुनउवाच कथंभीष्महंसंख्येद्रोणंच
मधुसूदन इषुभिःप्रतियोत्स्यामिपूजार्हावरिसूदन ४ टिका देवाहेंयेतुलियाव

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan

(५)

॥गीताज्ञा० ॥२॥ री ॥ बोलादेवंनलगेअवधारीं ॥ आधींतुंचि चितिं विचारीं ॥ संग्रामहा ॥ ३० ॥ हेंजुंझनकेहाप्र ॥अध्या० ॥२॥

माद ॥ येथेंप्रवर्त्तल्यां दिसतसेबाध ॥ हा उघडा लिंगभेद ॥ वोडवला आम्हां ॥ ३१ ॥ देखेंमातापित

रेंअर्चिजेती ॥ जियेंसर्वस्वेंतोषविजे ति ॥ तियेंपांविंकोंवधिजेती ॥ आपुलाहातीं ॥ ३२ ॥ देवास

तवंदनमस्कारिजे ॥ कांघडेतरिपुजिजे ॥ हेवांचुनिकांनिंदिजे ॥ स्वयेंवाचा ॥ ३३ ॥ तैसेगोत्रगु

रुआमुचे ॥ हे पूज्यआम्हांनमाचे ॥ मजबहुतभीष्मद्रोणाचें ॥ वर्त्ततआहे ॥ ३४ ॥ जयालागिम

नेंविर ॥ आम्हीस्वप्नीहींनसकोंधरूं ॥ तयांप्रत्यक्षकैंविकरूं ॥ घातदेवा ॥ ३५ ॥ वरिजळोहेंजि

यालें ॥ येथेंअवघयांसिहेंकायजालें ॥ जेंयांचावधीअभ्यासिलें ॥ मिररिजेआम्हीं ॥ ३६ ॥ मी

पार्थद्रोणाचाकेला ॥ येणें धनुर्वेद मजदिधला ॥ तेणोंउपकारेंकायिआभारला ॥ वधूंतयांतें

३७ ॥ जेथिंचियाप्रसादपावआभिजेवर ॥ तेथेंचिमनें व्यभिचार ॥ तरिमींकायभस्मासुर ॥ अर्जुनम्हणे ॥ ३८॥

देवासमुद्रगंभीरऐकिजे ॥ वरतोंहीअहाचदेखिजे ॥ परिक्षोभमनांनेणिजे ॥ द्रोणाचिये ॥ ३९

॥१७॥ हंअपारजेंगगन ॥ वरितयाहिहोयिलमान ॥ परिअगाधभलेंगहन ॥ हृदययाचें ॥ ४० ॥ वरि ॥२॥

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(5) 2

अमृतहें विटे ॥ कां काळवशें वज्र फुटे ॥ परि मनोधर्मु न लोटे ॥ विकारविलाहा ॥ ४१ ॥ स्ने
हालागिमाये ॥ म्हणिजे तें हि कोरहोय ॥ परि द्वेषा पाते मृत्त आहे ॥ यियें द्रोणी ॥ ४२ ॥ हा कारुण्या
चों आदि ॥ सकळगुणाची निधी ॥ विद्यासिंधु निरवधी ॥ अर्जुन म्हणे ॥ ४३ ॥ हो येणें मानें महं
त ॥ वरि आम्हा लागि द्रुपावत ॥ आतां सांघ पां यया घात ॥ चिंतुं ये यिल ॥ ४४ ॥ श्लोक ॥ गुरून
हत्वा हि महानुभावान्श्रेयो भोक्तुं भैक्ष्यमपीह लोके ॥ हत्वार्थ कामांस्तु गुरून्निहैव भुंजीय
भोगान्रुधिरप्रदिग्धान् ॥ ५ ॥ टिका ॥ ऐसे हे रणीं वधावे ॥ मग आपण राज्यसुखभोगावें ॥ तें
मनानये आधवें ॥ जिवितिंसीं ॥ ४५ ॥ हें येणें मानें दुर्धर ॥ जें यया हि हुनि भोगसधर ॥ ते असो ति
ये यभीकवर ॥ मागतां भले ॥ ४६ ॥ नातरि देशत्यागें जायिजे ॥ कां गिरिकंदरसेविजे ॥ परि शस्त्र
हातीं न धरीजे ॥ ययावरी ॥ ४७ ॥ देवा नवनिशितिं शरीं ॥ वावरोनि ययांच्या जिव्हारीं ॥ भोगासिं
वहूसावे रुधिरीं ॥ बुडाले जे ॥ ४८ ॥ ते काढूनि काय की जेती ॥ लिप्त केवि भोगिजेति ॥ म जन ये हे उ
पपत्ति ॥ यियाचि लागि ॥ ४९ ॥ श्लोक ॥ न चैतद्विद्मः कतरन्नो गरीयो यद्वा जयेम यदि वा

॥गीताटी० ॥२॥ नो जयेयुः ॥ यानेव हत्वा न जिजीविषामस्तेवस्थिताः प्रमुखे धार्त्तराष्ट्राः ॥ ६ ॥ टीका ॥ ॥अध्या० ॥२॥
ऐसें अर्जुन तियें अवसरीं ॥ म्हणतसे इच्छा अवधारीं ॥ परि तें मना नयेचि मुरारी ॥ ऐकोनियां ५०
हें जाणोनि पार्थ मनीं भियाला ॥ मग पुनरपि बोलों लागला ॥ म्हणे देवो चित्त कां या बोला ॥ देत
चिना ॥ ५१ ॥ येऱ्हवीं माझिया चित्तीं जें होतें ॥ तें मी विचारूनि बोलिलों येथें ॥ परि निकें काय यावरौतें ॥
तें तुम्हीचि जाणा ॥ ५२ ॥ पैं विरु जयांसि ऐकिजे ॥ आणि यिहीं बोलीं चि प्राण सांडिजे ॥ ते हे
येथें संग्रामव्याजें ॥ उभे अहाति ॥ ५३ ॥ आतां ऐसियांतें हि वधावें ॥ किं अव्हेरूनि वेगीं नि
घावें ॥ या दोहीं माजि काय बरवें ॥ तें नेणों आम्ही ॥ ५४ ॥ श्लोक ॥ कार्पण्यदोषोपहतः स्वभा
वः पृच्छामि त्वां धर्मसंमूढचेताः ॥ यच्छ्रेयः स्यान्निश्चितं ब्रूहि तन्मे शिष्यस्तेहं शाधि मां
त्वां प्रपन्नं ॥ ७ ॥ टीका ॥ आतां आम्हां काय उचित ॥ हें पाहातां न स्मरे येथ ॥ कां जें मोहें येणें
चित्त व्याकुळ माझें ॥ ५५ ॥ तिमिराविरुद्ध जैसें ॥ दृष्टीचें तेज भ्रंशे ॥ मग पासीं असतां न दिसे ॥
॥१८॥ वस्तुजात ॥ ५६ ॥ देवा तैसें मज जहालें ॥ जें हें मन भ्रांती ग्रासिलें ॥ आतां हित काय आपुलें ॥ ॥३॥

(७)

तेव्हिनेणें ॥ ५७ ॥ तरि हळुछा तुवां जाणावें निकें तें आम्हां सांगावें ॥ जें सखा सर्वस्वें अा
घवें आम्हांसि तु ॥ ५८ ॥ गुरु बंधु पिता तु आमचा इष्ट देवता तु चि सदा रक्षिता आ
पदीं आमुतें ॥ ५९ ॥ जैसे शिष्यातें गुरु सर्वथा नेणे अव्हेरु ॥ कां सरितांतें सागरु त्यजी केवि ॥ ६० ॥
स्वस्ती ग ना तरि अपत्यातें माये सांडुनि जरि जाये तरि तें कैसेनि जिये सांघें मज ॥ ६१ ॥ तै
सा सर्वांपरी आम्हांसि देवा तु चि एक आहासी आणि बोलिलें जरि नमानसी मागील
माझें ॥ ६२ ॥ तरि उचित काय आम्हां जेणें अपकर्ष नाहीं धर्मा तें झडकरी पुरुषोत्तमा सांगे आ
तां ॥ ६३ ॥ श्लोक ॥ न हि प्रपश्यामि ममापनुद्याद्यच्छोकमुच्छोषणमिंद्रियाणां ॥ अवा
प्य भूमावसपत्नमृद्धं राज्यं सुराणामपि चाधिपत्यं ॥ ८ ॥ टिका ॥ हें सकळ कुळ देखोनि
जो शोक उपनला असे मनी तो तु सेवाक्य वारुनि जाय आणिकें ॥ ६४ ॥ येथ पृथ्वीतळ
आप होयील महेंद्रपद हे पाविजैल तरि मोहो हान फिटेल अंतःकरणाचा ॥ ६५ ॥ जैसें सर्वथा
बिजें अहा जळीं तजरहस्त्र पेरिलीं तरि हें निरुढती सचळीं भळेतेसी ॥ ६६ ॥ नातरि

(8)

आयुष्यपुरलें आहे तरि वोखदिं काही चिनके तेथें येकचि उपेगा जाय परमामृत ६७
तैसें नाज्यअर्थी समर्थि ॥ उज्जीवनम्हणीयेबुद्धि येथें जिव्हाळा कृपानिधी कारुण्य
तुसें ॥ ६८ ऐसें अर्जुन तथ बोलिला जवलक्षणायेक भ्रांतिसां डिला मग पुनरपि व्यापि
ला उर्मितेणें ६९ किंमज पाहातां उर्मि नोहे हें अनारिसें गमत आहे तो ग्रासिला महा
मोहें काळसर्पें ७० सवर्महृदयकव्हां तेथें कारुण्य वेळेचा असरीं जागला म्हणे
निळहरी आजें चिना ७१ हेंजाणोनियां जैसी प्रोढी ज्ञोदृष्टी सवें चि विषफेडी तो
धावया श्रीहरी गारुडी पातला कीं ७२ तैसा पांडुकुमर व्याकुळैला मिरवत असे द
खीजवळा जो कृपावशें अवलीळा नारेवेल आतां ७३ म्हणौनि तो पार्थु मोहाफणि
असे ग्रस्त म्यां म्हणितला हेतु जाणोनियां ७४ मग देखवा तिथें फाल्गुन घेतला असे
भ्रांति कवळुन जैसा मेघ पडळें सुनु आच्छादिजे ७५ तियापरी धनुर्धर जहाला
असा दुःखें जर्जर जैसा ग्रीष्मकाळीं गिरिवर वणवला कां ७६ म्हणौनि सहजें सु

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai — Joint project of the

भिव्र ॥ येरद्रुपाम्ते सजळ ॥ तोवोळला असेगोपाळ ॥ महामेघ ॥ ७७ ॥ तेथेंसुदर्शनाचीं
दीप्ति तेचिविद्युल्लता जेसिझळकती ॥ गंभीर वाचा तेऐकती ॥ गर्जनेचा ॥ ७८ ॥ आतातोउ
दारकैसावर्षेल ॥ तेणें अर्जुनाचळ निवेल ॥ मगानवीविरुढि फुटैल ॥ उन्मेषाची ॥ ७९ ॥ तेचिकथा
सांगिजेलऐका ॥ मनाचियाआराणुका ॥ ज्ञानदेवम्हणेदेखा ॥ निवृत्तिदास ॥ ८० ॥ श्लोक ॥ संज
यउवाच ॥ एवमुक्त्वा हृषीकेशं गुडाकेशः परंतप ॥ नयोत्स्यइति गोविंदमुक्त्वा तूष्णींब
भूवह ॥ ९ ॥ टिका ॥ ऐसेंसंजयआनसांगत ॥ म्हणेरायातोपार्थ ॥ पुनरपिशोकाकुळित ॥ काय
बोलि ॥ ८१ ॥ ऐकेंसखेदबोलत असे तें ॥ आतांनाझुंबें तुम्हीमातें ॥ मींसर्वथानझुंझेंयेथें ॥
भरवसेंनि ॥ ८२ ॥ ऐसेंयेकिहेळा बोलिला ॥ मगमौन्यधरूनिराहिला ॥ तेथें दुःखविस्मयापा
वला ॥ देखानितयातें ॥ ८३ ॥ श्लोक ॥ तमुवाच हृषीकेशः प्रहसन्निव भारत ॥ सेनयोरुभयो
र्मध्ये विषीदंतमिदं वचः ॥ १० ॥ टिका ॥ मगआपुलाचित्तिंम्हणे ॥ येथेंहेंकायआदरिलेंयेणें ॥
अर्जुनसर्वथाकाहींनेणें ॥ कायकीजे ॥ ८४ ॥ हाउमजेआतांकवणेपरी ॥ केंवीधीरु स्विकारी ॥

Mandal, Dhule and the

॥गीताटी०॥ जैसाग्रहातेंदेखोनिपंचाक्षरी ॥ अनुमानिकां ॥ ८५ ॥ नातरिअसाध्यदेखोनिव्याधी ॥ अमृतास ॥अध्या०॥
॥९॥ मऔषधी ॥ वैद्यसुचीनिवधी ॥ निदानिंची ॥ ८६ ॥ तैसेंविवरितअसेअनंत ॥ तयादोहींसे ॥२॥
न्यांत ॥ जयापारितोपार्थ ॥ भ्रांतिसोडी ॥ ८७ ॥ तेंकारणमनींधरिलें ॥ मगसरोषऔबोलें
आदरिलें ॥ जैसेंमातेचाकोपीथोकलें ॥ स्नेहअंथि ॥ ८८ ॥ कांऔषधाचाकडवटपणीं ॥
जैसीअमृताचापुरवणी ॥ तेआहाचदिसेपरिगुणीं ॥ प्रकटहोय ॥ ८९ ॥ तेसींवरिखवरिपाहातां
उदासें ॥ आंततरिअतिस्वुरसें ॥ तियेंवाक्येंहृषीकेशें ॥ बोलोंआदरिलीं ॥ ९० ॥ श्लोक ॥ श्री
भगवानुवाच ॥ अशोच्यानन्वशोचस्त्वंप्रज्ञावादींश्चभाषसे ॥ गतासूनगतासूंश्चन
नुशोचंतिपंडिताः ॥ ११ ॥ टिका ॥ मगअर्जुनातेंम्हणितलें ॥ आम्हींआजिहेंनवलंदेखि
लें ॥ जेंतुवांयेथेंआदरिलें ॥ माझारिचि ॥ ९१ ॥ तुंजाणताजरिम्हणविसी ॥ तरिनेणिवेतेंकां
नसंडिसी ॥ आणिसिकउंम्हणांतरिबोलसी ॥ तुंबहुसालनिती ॥ ९२ ॥ जात्यंधालागेपिसें ॥
॥२०॥ मगतेसैराधांवेजैसें ॥ तुसेंशाहाणपणतेसें ॥ दिसतअसे ॥ ९३ ॥ तुंआपणपेंतरिनेणसी ॥ ॥५॥

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

परि थाकौर वांते शोचुं पाहासी । हा बहु विस्मो आम्हासी । पुढतिपुढती ॥ ९४ ॥ तरि सां
गपां मज अर्जुना । तुज पासौनि स्थिति त्रिभुवना । हे अनादि विश्वरचना । ते अटकी कायी ॥ ९५ ॥
ये येंसमर्थ येक आंथी । तयापासौनि भूतें होती । तरि हें वायांचि काय बोलती । जगामाजि ॥ ९६ ॥
हां काज सांप्रत ऐसें जालें । जे हें जन्ममृत्यु तुवां सृजिलें । आणि नाश पावे ना शिलें ।
तुझेनि कायी ॥ ९७ ॥ तुं भ्रमलेपणें अहंकृती । ययां सिधातन घरिसि चित्तीं । तरि साम
र्थ्य पां हे काय होती । चिरंजिव ॥ ९८ ॥ कीं तुं चि येक वधिता । आणि हा सकळ लोक मरता । ऐसी
भ्रांति चित्ता । येवों देसी ॥ ९९ ॥ हें अनादि सिद्ध आघवें । होत जात सेस्वभावें । तरि तुवां
कायि शोचावें । सांघें मज ॥ १०० ॥ परि मूर्खपणें नेणसी । न चिंतावें तें चिंतिसी । आणि
तुं चि नितिसांगसी । आम्हां प्रति ॥ १ ॥ देखें विवेकी जे होती । ते दोहींतेंही न शोचिती । जें होय
जाय हे भ्रांति । म्हणोनियां ॥ २ ॥ श्लोक ॥ नत्वेवाहं जातुनासं न त्वं नेमे जनाधिपाः ॥ न
चैव न भविष्यामः सर्वे वयमतः परं ॥ १२ ॥ टिका ॥ अर्जुना सांघेन ऐक । येथें आम्हीं

(12)

॥गीताज्ञा॰ ॥६॥ तुम्हीं देख ॥ आणि हे भूपति अशेष ॥ आदिकरूनि ॥३॥ नित्यता ऐसें विश्वासोनि ॥ नातरि ॥अध्य॰
निश्चितक्षया जाउनि हे भ्रांति वेगळी करूनि दोन्हीं नाहीं ॥ ४ ॥ हें उपजे आणि नाशे ॥२॥
तें मायावशें दिसे ॥ येन्हवीं तत्वता वस्तु जें असे ॥ अविनाश जे ॥ ५ ॥ जैसें पवनें तोय हाल
वलें ॥ आणि तरंगाकार जाहालें ॥ तरि कवण काय जन्मलें म्हणावें तेथें ॥ ६ ॥ तेंचि वायु
चें स्फुरण ठेलें ॥ आणि उदक सहजें सपाटलें ॥ तरि काय आतां निमालें विचारिपां ॥ ७ ॥
श्लोक ॥ देहिनोस्मिन्यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ॥ तथा देहांतरप्राप्तिर्धीरस्तत्र न मु
ह्यति ॥ १३ ॥ टिका ॥ ऐकें शरीर तरि एक ॥ परि वयसा भेद अनेक ॥ हें प्रत्यक्षचि देख ॥ प्रमा
णहु ॥ ८ ॥ येथें कौमारत्व दिसे ॥ मग तारुण्यीं तें नसे ॥ परि देह चि न नाशे ॥ येकेकासवें ॥ ९ ॥
तैसीं चैतन्याचा ठायीं ॥ इयें शरीरांतरें होती जाती पाहीं ॥ ऐसें जाणे तया नाहीं ॥ व्यामोह
॥२१॥ दुःख ॥ ११० ॥ श्लोक ॥ मात्रास्पर्शास्तु कौंतेय शीतोष्णसुखदुःखदाः ॥ आगमापा ॥६॥
यिनोनित्यास्तांस्तितिक्षस्व भारत ॥ १४ ॥ टिका ॥ येथें नेणावया हेंचि कारण ॥ जें इंद्रियां

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

स्वाधीनपण। तिहिं व्याकळिजे अंतःकरण। म्हणउनि भ्रमे॥ १११॥ इंद्रियें विषय सेविती॥
तेथ हर्षशोकु हे उपजती। ते अंतरआप्लिती। संगें येणें॥ १२॥ जें यिया विषयांचा ठायीं। एकनि
ष्ठता कहीं नाहीं। तेथें दुःखें आणि कहीं। सुखहि दिसे॥ १३॥ देखें हे शब्दाची व्याप्ती। जे निंदा
आणि स्तुती। तेथें द्वेषाद्वेष उपजती। श्रवणद्वारें॥ १४॥ मृदु आणि कठिण। हे स्पर्शाचे दोनि
गुण। जे वपुचेनि संगें कारण। तोषरोषां॥ १५॥ भ्यासुर आणि सुरेख। हे रूपाचें स्वरूप देख
जें उपजवी सुखदुःख। नेत्रद्वारें॥ १६॥ सुगंध आणि दुर्गंधु। हा परिमळाचा भेद। जो घ्राण
संगें विषाद। संतोष देता॥ १७॥ तैसाचि द्विविध रसु। उपजवी प्रीति त्रासु। म्हणोनि हा अपभ्रं त्री
शु। विषयसंगु॥ १८॥ देखें इंद्रियांधीन होयिजे। तरि शीतोष्णातें पाविजे। आणि सुखदुःखीं
आकळिजे। आपणपें॥ १९॥ यया विषयांवांचूनि कांहीं। आणिक सर्वथा रम्य नाहीं। ऐसा
स्वभावचि पाहीं। इंद्रियांचा॥ १२०॥ हे विषय तरि कैसे। रोहिणीचें जळ जैसें। कां स्वप्नींचा आभासे
भद्रजाति॥ २१॥ देखें अनित्य त्यापरी। म्हणोनि तूं अव्हेरीं। हा सर्वथा संग न करीं। धनुर्द्धरा॥ २२॥

(१४)

॥गीताज्ञा॰ ॥ ८ ॥ श्लोक ॥ यं हि न व्यथयंत्येते पुरुषं पुरुषर्षभ ॥ समदुःखसुखं धीरं सोऽमृतत्वाय कल्पते ॥ ॥अध्या॰ ॥ २ ॥
॥१५॥ टिका ॥ हे विषय जयातें नाकळिती ॥ तया सुखदुःखें दोन्ही नपवती ॥ आणि गर्भवासादि
संगती ॥ नाहीं तया ॥ २३ ॥ तो नित्यरूप पार्था ॥ वळखावा सर्वथा ॥ जो यां इंद्रियार्थां ॥ नागवेचि ॥ २४ ॥
श्लोक ॥ नासतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सतः ॥ उभयोरपि दृष्टोंतस्त्वनयोस्तत्वदर्शिभिः ॥ १६ ॥
असतां अर्जुना आणिक येक ॥ मी सांघेन तें आयिक ॥ जेणें विचारें परलोक ॥ वळखवती ॥ २५ ॥
यया उपाधिमाजि गुप्त ॥ चैतन्य असे सर्वगत ॥ तें तत्वज्ञ संत ॥ स्विकारिती ॥ २६ ॥ सलिलीं पय जैसें ॥
येक होउनि मिनलें असे ॥ परि निवडुनि राजहंसें ॥ वेगळें कीजे ॥ २७ ॥ कां अग्निमुखें किडाळ ॥
तोडुनियां चोरवाळ ॥ तें निवडिती केवळ ॥ बुद्धिमंत ॥ २८ ॥ नातरि जाणिवेचिया आयणी ॥ करि
॥२२॥ तां दधि कडसणी ॥ मग नवनीत निघे निर्वाणीं ॥ दिसे जैसें ॥ २९ ॥ कां भुस बीज येकवाट ॥ उपणिती
मोह घणवट ॥ तेथें उडे तें फळकट ॥ जाणों आलें ॥ ३० ॥ तैसें विचारितां निरसिलें ॥ तें प्रपंचीं ह्नि ॥ ८ ॥
सहजें सांडवलें ॥ मग तत्वता तत्व उरलें ॥ ज्ञानियांसि ॥ ३१ ॥ म्हणोनि अनित्याचा ठायीं ॥ जया अ

स्तिकबुद्धिनाहीं॥ जिहिंहा निष्कर्ष दोहीहीं॥ देखिलाअसे॥ ३२॥ श्लोक॥ अविनाशितु
तद्विद्धियेनसर्वमिदंततं॥ विनाशमव्ययस्यास्य नकश्चित्कर्तुमर्हति॥ १७॥ टिका॥ अ
देखेंसारासारविचारिती भ्रांतितें पाहें असारता मगसारतेंस्वभावता नित्यजाणें॥ ३३॥
हा लोकत्रयाकार तोजयाचाविस्तार जेथेंनामवर्णाकार चिन्हनाहीं॥ ३४॥ जोसर्वदास
र्वगत जन्मक्षयाअतीत तयाकेलयाहिंघात कदाचिनके॥ ३५॥ श्लोक॥ अंतवंतइमेदेहा
नित्यस्योक्ताः शरीरिणः॥ अनाशिनोप्रमेयस्यतस्माद्युध्यस्वभारत॥ १८॥ टिका॥ आणि
शरीरजात आघवें हें नाशिवंतस्वभावें म्हणोनि तुवांझुंझावें पांडुकुमरा॥ ३६॥ श्लोक॥
यएनंवेत्तिहंतारंयश्चैनंमन्यतेहतं॥ उभौतौनविजानीतोनायंहंतिनहन्यते॥ १९॥ टिका॥
तुंधरूनिदेहाभिमानातें दिठीसूनि यांशरीरातें मीमारिताहेमरतें म्हणतआहासि॥ ३७॥
तरिअर्जुनातुंहेंनेणसी जरितत्वताविचारिसी तरिवधितातुंनव्हसी तेवध्यनव्हति॥ ३८॥ श्लो० २०
जैसेंस्वप्नामाजिदेखिजे तेंस्वप्नींसाचआपजे मगचेइनियांपाहिजे तंवकांहींनाहीं॥ ३९॥

श्लोक॥ नजायतेम्रियतेवाकदाचिन्नायंभूत्वाभविता वान भूयः॥ अजोनित्यःशाश्वतो
यंपुराणोनहन्यतेहन्यमानेशरीरे ॥२०॥ टिका॥ तैसीहेमाया॥ तुंह्मलाह्मणेहासिवाय।
शस्त्रेंहाणितलयांछाया॥ जैसीआंगीनरुपे ॥४०॥ कांपूर्णकुंभउलंडला॥ तेथेंबिंबाकार
दिसेभ्रंशला॥ परीभानुनाहींनाशला॥ तयासवें ॥४१॥ नावंतरिमठाकाशजैसें॥ मठा
ह्लतिआकारलेंअसे॥ तोचिभंगलियाअपैसें॥ स्वरूपचि ॥४२॥ श्लोक॥ वेदाविनाशिनं
नित्यंयएनमजमव्ययं॥ कथंसपुरुषःपार्थकंघातयतिहंतिकं॥ २१॥ टिका॥ तैसेंशरीरा
चांलयीं सर्वथानाशनाहींस्वरूपीं ह्मणोनितुंहेंनारोपीं भ्रांतिबापा॥ ४३॥
वासांसिजीर्णानियथाविहायनवानिगृह्णातिनरोपराणि॥ तथाशरीराणिविहाय
जीर्णान्यन्यानिसंयातिनवानिदेही॥ २२॥ टिका॥ जैसेंजीर्णवस्त्रंसांडिजे॥ मगनूतनें
आलेंवेढिजे॥ तैसेंदेहांतरातें स्विकारिजे॥ चैतन्यनाथें ॥४४॥ टिका॥ नैनंछिंदंतिशस्त्राणि
नैनंदहतिपावकः॥ नचैनंक्लेदयंत्यापोनशोषयतिमारुतः॥२३॥ टिका॥ हाअनादिनि

(17) २

सासिद्ध ॥ नीरूपाधी विशुद्ध ॥ म्हणोनि शस्त्रादिकीं छेद ॥ न घडे तया ॥ १४५ ॥ हा प्रळयो
दकें नाप्लवे ॥ अ॰ ॥ नेदाहें न दाहवे ॥ येथें महाशोषन प्रभवे ॥ मारुताचा ॥ ४६ ॥ [illegible] पैठे
[illegible] ध्यान [illegible] उत्कंठा वाहे ॥ ४७ ॥ हा असाधु दुर्लक्ष मना
[illegible] निःसीम हा अर्जुना पुरुषोत्तम ॥ ४८ ॥ श्लोक ॥ अछेद्योयमदाह्यो
यमक्लेद्योशोष्य एव च ॥ नित्यः सर्वगतस्थाणुरचलोयं सनातनः ॥ २४ ॥ टिका ॥
अर्जुना हा नित्य ॥ अचळ हा शाश्वत ॥ सर्वत्र सदोदित ॥ परिपूर्ण हा ॥ ४९ ॥ हा गुणत्रयरहित
व्यक्तीसी अतीत ॥ अनादि अपरिछिन्न ॥ सर्वरूप ॥ १५० ॥ श्लोक ॥ अव्यक्तोयमचिंत्योयमवि
कार्योयमुच्यते ॥ तस्मादेवं विदित्वैनं नानुशोचितुमर्हसि ॥ २५ ॥ टिका ॥ अर्जुना ऐसा हा
जाणावा ॥ हा सकळात्मक देखावा ॥ मग सहजें शोक आघवा ॥ हरेल तुझा ॥ १५१ ॥
सदा २ हा दुर्लक्ष मना ॥ आपणें के साधना ॥ निसीम हा अर्जुना ॥ पुरुषोत्तम ॥ ५२ ॥ हा तर्काचि
यदृष्टी ॥ गोचर न के किरीटी ॥ ध्यान ययासि ये भेटी ॥ उत्कंठा वाहे ॥ ५३ ॥ अथवा

॥गीताज्ञा०

॥१॥ ऐसा हा नेणसी ॥ तुं अंतवंतचि हें मानिसी ॥ तरी शोचूं न पवसी ॥ पांडुकुमरा ॥ ५२ ॥ ॥अध्या०
॥ श्लोक ॥ अथ चैनं नित्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतं ॥ तथापि त्वं महाबाहो नैनं शोचि ॥२॥
तुमर्हसी ॥ २६ ॥ टिका ॥ जें आदि स्थिति अंत ॥ हा निरंतर असे नित्य ॥ जैसा प्रवाह
अनुस्यूत ॥ गंगाजळाचा ॥ ५३ ॥ तें आदि नाहीं खंडलें ॥ समुद्रीं तरि असे मिनलें
आणि जातसे मध्यें उरलें ॥ दिसे जैसें ॥ ५४ ॥ जैसीं तिन्हीं तियापरी ॥ सारिसीं चि
सदा अवधारीं ॥ भूतां सि कवणे अवसरीं ॥ नाकळतिना ॥ ५५ ॥ म्हणौनि हें आघवें
येथें न लगे तुज शोचावें ॥ जें स्थिति चि हे स्वभावें ॥ अनादि ऐसी ॥ ५६ ॥ श्लोक ॥
जातस्य हि ध्रुवो मृत्युः ध्रुवं जन्म मृतस्य च ॥ तस्मादपरिहार्येर्थे न त्वं शोचितु
मर्हसि ॥ २७ ॥ टिका ॥ नातरि हें अर्जुना ॥ कां न ये चि तुझिया मना ॥ तें देखोनि लो
कधिना ॥ जन्मक्षया ॥ ५७ ॥ तरी तुज येथें काहीं ॥ शोचावया कारण नाहीं ॥
२४ जें जन्ममृत्यु हे पाहीं ॥ अपरिहर ॥ ५८ ॥ उपजे तें नाशे ॥ नाशे तें पुनरपि दिसे ॥ हें ॥१॥
घटिकायंत्र जैसें ॥ परिभ्रमे गा ॥ ५९ ॥ नातरि उदो अस्त अपैसे ॥ अखंडित

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(१९)

होतीजैसे ॥ हें जन्ममरणतैसें ॥ अनिवार जगीं ॥ १६० ॥ महाप्रळयअवसरें ॥ हें त्रैलोक्य
हीसंहारे ॥ म्हणोनिहा नपरिहरे आदिअंत ॥ ६१ ॥ तुं जरिहें ऐसें मनीं धरिसी ॥ तरिखेदतो
कांकरिसी ॥ कायजाणतुंचिनेणसी ॥ धनुर्धरा ॥ ६२ ॥ येथें आणिकहीयेक पार्था ॥ तुज बहु
तिपरी पहातां ॥ दुःखकरावयास र्वथा ॥ विषोनाहीं ॥ ६३ ॥ श्लोक ॥ अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्त
मध्यानि भारत ॥ अव्यक्त निधनान्येव तत्र का परिवेदना ॥ २८ ॥ टिका ॥ जैं समस्त यियें
भूतें ॥ जन्माआधिं अमूर्ते ॥ मगपातलीं व्यक्तीतें ॥ जन्मलयां ॥ ६४ ॥ तियें क्षयासि जेथें
जाती ॥ तेथें निश्चीत आनें नव्हती ॥ देखें पूर्वस्थिती ॥ चीयेती ॥ आपुलीये ॥ ६५ ॥ येर मध्यें जें
प्रतिभासे ॥ तें निद्रिता स्वप्न कां जैसें ॥ तैसा आकारहा मायावशें ॥ स्वरूप ॥ ६६ ॥ नातरि
पवनें स्पर्शिलें निर ॥ पधियासे तरंगाकार ॥ कां परापेक्षा अळंकार ॥ व्यक्ति कनकीं ॥ ६७
तैसें सकळही हें मूर्त्त ॥ जाणपां मायाकृत ॥ तें जैसें आकाशीं बिंबत ॥ अभ्रपटळ ॥ ६८ ॥
ऐसें आधींचि जें नाहीं ॥ तयालागिं रुदसी कायी ॥ तुं अवीट हें पाहीं ॥ चैतन्य येक ॥ ६९ ॥

॥गीता० ॥श्लोक॥ आश्चर्यवत्पश्यति कश्चिदेनमाश्चर्यवद्वदति तथैव चान्यः ॥ आश्चर्यव अध्या०
॥१०॥ च्चैनमन्यः शृणोति श्रुत्वाप्येनं वेद न चैव कश्चित् ॥२९॥ टिका ॥ जयाची आर्त्ती विषयोगित ॥ ॥२॥
विषयीं त्यजिलें संत ॥ जयालागिं विरक्त ॥ वनवासिये ॥१७०॥ दृष्टीसुनि जयातें ॥ ब्रह्मच
र्यादि व्रतें ॥ मुनीश्वर तपातें ॥ आचरताति ॥७१॥ येकां गुणानुवाद करितां उपरति होउ
निश्चित्ता ॥ निरवधीं तल्लीनता ॥ निरंतर ॥७२॥ येक अंतरीं ते निश्चळ ॥ जे न्याहाळिती केवळ ॥
विसरले सकळ ॥ संसारजात ॥७३॥ येक ऐकतांचि निवाले ॥ ते देहभावीं सांडिलें ॥ येक
अनुभवें पातले ॥ तद्रूपता ॥७४॥ जैसे सरिता वोघ समस्त ॥ समुद्रामाजि मिळत ॥ तरि
मागुते न समात ॥ परतले नाहीं ॥१७५॥ तैसिया योगेश्वरांचिया मती ॥ मिळणीं सवेंचि येकव
टती ॥ परि जे विचारुनि पुनरावृत्ति ॥ भजती विना ॥७६॥ श्लोक ॥ देही नित्यमवध्योयं
देहे सर्वस्य भारत ॥ तस्मात्सर्वाणि भूतानि न त्वं शोचितुमर्हसि ॥३०॥ टिका ॥ जें सर्वत्र स ॥१०॥
॥२५॥ र्व देहीं ॥ जया करितांही घात नाहीं ॥ तें विश्वात्मक तुं पाहीं ॥ चैतन्य येक ॥७७॥ ययाचेनि

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com